

СУДСКА ПРАКСА

UDK:347.932
Bibliid 1451-3188, 10 (2011)
Год X, бр. 37–38, стр. 282–306
Изворни научни рад

Др Славко ЦАРИЋ¹

ПРАВО НА СУЂЕЊЕ У РАЗУМНОМ РОКУ

ABSTRACT

The idea on a hearing within reasonable time implies the necessity to achieve balance between expeditious and fair hearing. The right to a hearing within reasonable time as a part of the right to a fair hearing is provided by the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 6, paragraph 1. The Court makes an assessment of the duration of a hearing since the date the specific state became a member of the Convention, or since the day its citizens could address the Court concerning the alleged violations of the Convention. However, in assessing how reasonable is the time for a hearing the Court will take into account the progress made before the domestic court prior to that date.

Key words: Right to a fair hearing, hearing within reasonable time, European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Идеја о разумној дужини трајања поступка подразумева неопходност постизања равнотеже између експедитивног и правичног поступка.² Право на суђење у разумном року, као део права на правично суђење, регулисано је чланом 6. став 1. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Суд оцену дужине трајања поступка процењује од дана

¹ Правни заступник Републике Србије пред Европским судом за људска права у Стразбуру.

² Славко Царић, *Право на суђење у разумном року*, Службени гласник, Београд 2008.

када је конкретна држава постала чланица Конвенције тј. када се грађани те државе могу обраћати Суду поводом наводних повреда Конвенције. Међутим, приликом процене разумности дужине трајања поступка Суд ће узети у обзир и прогрес остварен пред домаћим судом пре тог датума.³

У својој дугој пракси, приликом оцене да ли се дужина једног поступка може сматрати разумном, Суд је установио следеће критеријуме:

- сложеност правних и фактичких питања конкретног случаја;
- понашање подносиоца представке;
- понашање судских и административних органа тужене државе;
- значај питања које се расправља пред Судом за подносиоца представке.⁴

Теоријски, наведени критеријуми могу се сврстати у две групе. Прву групу чине критеријуми који се тичу природе предметног спора (критеријуми у погледу сложености правних и фактичких питања конкретног случаја и значаја питања које се расправља пред Судом за подносиоца представке), а другу групу чине критеријуми у вези са понашањем учесника у предметном спору (понашање подносиоца представке и понашање судских и административних органа тужене државе). С обзиром на богатство судске праксе у вези са овим питањима свако од њих заслужује да буде посебно анализирано. Најпре, ћемо анализирати предуслове за примену члана 6. став 1. Конвенције, а они се тичу појмова „грађанска права и обавезе“ и „кривичне оптужбе“.

ПОЈМОВИ – „ГРАЂАНСКА ПРАВА И ОБАВЕЗЕ“ И „КРИВИЧНА ОПТУЖБА“

Члан 6. став 1. Конвенције примењује се само на случајеве одлучивања о нечијим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби. Важно је истаћи да наведени појмови, слично као и појам „имовине“ из члана 1. Протокола 1 уз Конвенцију, имају аутономно значење у односу на национално право, мада национално право такође може имати значајну улогу у дефинисању концепта „грађанских права и

³ *Proszak v. Poland*, no. 25086/94, 16. децембар 1997. године, ставови 30-31.

⁴ *Buchholz v. Germany*, no. 7759/77, 6. мај 1981. године, став 49. Видети такође, *König v. Germany*, no. 6232/73, пресуда од 28. јуна 1978. године, Серија А, број 27, pp. 34-40; *Zimmermann & Steiner v. Switzerland*, no. 8737/79, пресуда од 13. јула 1983. године, Серија А, број 66, p. 11.

обавеза“ и „кривичне оптужбе“. Са друге стране, Суд није дао неку апстрактну дефиницију ових појмова, већ је препустио да њихово значење буде одређено од случаја до случаја, уз поштовање основног принципа „да резултат поступка има одлучујући утицај на приватна права и обавезе“.⁵ У пракси се могу појавити извесне дилеме да ли извесни спор *ratione materiae* потпада под домашај наведене одредбе. Тако на пример, за концепт „кривичне ствари“, према пракси Суда, важна је класификација норме којом је регулисано инкриминисано дело у националном законодавству, али још више природа инкриминисаног дела, те врста и тежина санкције.⁶ Исто тако, важан је и број адресата на који се норма односи. Ако се норма односи на неодређени број лица, ради се о кривичној ствари у контексту члана 6. став 1. Конвенције. Напротив, ако је у питању ограничени број адресата, члан 6. став 1. Конвенције се не примењује, јер се ради о дисциплинској ствари (на пример наведени члан се не примењује на дисциплинске мере у затворским установама). У принципу, у случајевима у којима се казна своди на лишење слободе, Суд инкриминацију одређује као кривичну, при чему је важна запрећена, а не сама изречена казна.⁷ Са друге стране, у пракси Суда новчана казна, чак и када би у случају неизвршења могла да се претвори у краткотрајну затворску казну, није била довољна да би Суд случај прогласио кривичним.⁸ У случају *Jussila v Finland* Суд је стао на становиште да су пореска дуговања, иако део пореског система, који се традиционално налази ван домашаја члана 6. став 1. Конвенције, у конкретном случају имала казни и одвраћајући карактер. Дакле, по мишљењу Суда за примену члана 6. став 1. Конвенције одлучујућа је казнена природа поступка, а не строгост казне.⁹ Стога, Суд је сматрао да се конкретни акт може подвести под термин „кривичне оптужбе“, па је представку прогласио прихватљивом. С обзиром на природу ванпарничног поступка, који у својој основи нема спор, у пракси Суда било је случајева у којима

⁵ *Pudas v. Sweden*, no. 10426/83, пресуда од 21. октобра 1987. године, Серија А No. 125-А, par. 35.

⁶ У старијој пракси Суда карактеристичан је случај *Engel and Others v. Netherlands*, no. 5100/71, пресуда од 8. јуна 1976. године, Серија А, бр. 22, стр. 34-35, ст. 82, а у новијој пракси *J.B. v. Switzerland*, no. 31827/96, пресуда од 3. маја 2001. године, став 44.

⁷ Случај *Engel, Ibid.*

⁸ Случај *Ravnsborg v. Sweden*, no. 14220/88, одлука од 23. марта 1994. године, Серија А, бр. 283-В, стр. 31, ст. 35.

⁹ *Jussila v. Finland*, no. 73053/01 од 23. новембра 2006. године.

је тужена држава тврдила да правило о суђењу у разумном року из члана 6. став 1. Конвенције није *ratione materiae* примењиво на ванпарнични поступак (поступак укњижбе у земљишне књиге).¹⁰ Тим поводом Суд је сматрао да је сврха наведеног поступка била, „уписати промене права својине на земљиште учињене одлуком донетом у оставинском поступку, што је по службеној дужности требало да изврши земљишно књижно одељење општинског суда. Када је то тако, овај поступак служи као функционални еквивалент извршењу. Штавише, без обзира на чињеницу да ли је члан 6. примењив на оставински поступак или не, Суд подсећа да извршна исправа којом се утврђују грађанска права не мора нужно проистећи из поступка на који је члан 6. примењив... Решење општинског суда од 8. јуна 1999. године представљало је извршну исправу, без обзира на природу оставинског поступка. Иако се упис права својине подносиоца захтева у овом предмету по домаћем праву не би сматрао конститутивним, даљи поступак уписа у земљишне књиге био је одлучујући за делотворно вршење његових права тј. слободно уживање његовог права својине. Док се не изврши тај упис, подносилац остаје значајно ограничен у слободном располагању својим правом својине.“¹¹ На тај начин Суд је потврдио да се члан 6. став 1. Конвенције, у одређеним околностима, примењује и на ванпарнични поступак (када се овај поступак посматра као функционални еквивалент извршења, без обзира на природу тог поступка), односно поступак укњижбе у земљишне књиге. У предмету *Pellegrin v. France* Суд је подсетио да су према ранијој судској пракси „спорови који се односе на запослење, каријеру и прекид рада државних службеника, по општем правилу, ван опсега члана 6. § 1.“¹² У новијој пресуди, у предмету *Kanayev v. Russia*, Суд је поново навео горе цитирана правила налазећи: „Радни спор је искључен из делокруга члана 6. § 1. ако се тиче државног службеника чије дужности карактеришу специфичне активности државне службе у оној мери у којој он или она поступају као носиоци јавног овлашћења одговорни за заштиту општег интереса државе.“¹³ Због тога, Суд је одлучио да се притужбе подносиоца представке по наведеном члану „морају одбацити као некомпатибилне *ratione materiae* у оквиру

¹⁰ *Buj v. Croatia*, no. 24661/02, пресуда од 1. јуна 2006. године, став 13.

¹¹ *Buj v. Croatia*, no. 24661/02, пресуда од 1. јуна 2006. године, став 19.

¹² *Pellegrin v. France*, no. 28541/95, пресуда од 8. децембра 1999, ECHR 1999 – Велико веће, став 59, под-став 1; Видети такође пресуду *Massa v. Italy* од 24. августа 1993, серија А бр. 265-Б, стр. 20, став 26.

¹³ *Kanayev v. Russia*, no. 43726/02, пресуда од 27. јула 2006, ECHR – I, ст. 17.

значења члана 35. §§ 3. и 4. Конвенције.¹⁴ Према томе, дуго се сматрало према наведеној пракси Суда да спорови у вези са питањима која могу бити од огромног значаја за појединце, а чије трајање се може посматрати и кроз испуњавање обавеза у вези са поштовањем принципа суђења у разумном року (на пример, депортација, запошљавање у јавним службама, одговорност за одслужење војног рока, право на кандидовање за јавну функцију, одбијање издавања пасоша, право на државно образовање) не повлаче јемства из члана 6. став 1. Конвенције. Међутим, Конвенција је један жив инструмент, који се прилагођава потребама и животним околностима. Имајући у виду чланове 1. и 14. Конвенције, који узети заједно гарантују право за све „у оквиру надлежности“ држава уговорница и „без икакве дискриминације“, став изнет у горе поменутих случајевима напуштен је у пресуди Великог већа у случају *Eskelinen and Others v. Finland*,¹⁵ тако да је случај *Pellegrin* постала само једна карика у ланцу развоја судске праксе. Према томе, за усвајање рестриктивног тумачења функционалног критеријума, морају се дати убедљиви разлози по основу којих би једна читава категорија подносилаца представке била изузета из заштите коју пружа члан 6. став 1. Конвенције. Суд је у овом случају заузео овакав став, јер у принципу није постојало прихватљиво оправдање, са становишта принципа које прокламује Конвенција, за искључење из јемстава које пружа члан 6. став 1. Конвенције обичних радних спорова државних службеника, попут оних који се односе на плате, додатке и друга права из радног односа, на основу посебног односа између конкретног државног службеника и државе у питању.

СЛОЖЕНОСТ ПРАВНИХ И ФАКТИЧКИХ ПИТАЊА КОНКРЕТНОГ СЛУЧАЈА

Приликом процене да ли је поштован принцип суђења у разумном року узима се у обзир сложеност конкретног случаја, при чему се цени комплексност правних и фактичких питања која су расправљана пред домаћим судом. Некад се један случај може окарактерисати као сложен због обимности доказног материјала, те бројности правних и/или фактичких питања која је морао да расправи домаћи суд.¹⁶ У случају

¹⁴ *Ibid*, став 20.

¹⁵ *Eskelinen and Others v. Finland*, no. 63235/00 од 19. априла 2007. године.

¹⁶ Случај *Steel and Morris v. United Kingdom*, no. 68416/01, одлука од 6. априла 2004. и пресуда од 15. фебруара 2005. године. У ставовима 8-9 одлуке, односно 19 пресуде

Katte Klitsche, Суд је сматрао да нешто преко осам година трајања поступка пред четири инстанце не представља кршење члана 6. став 1. Конвенције, иако је установио три периода у којима је било застоја, који се не могу приписати туженој држави.. Наиме, овај предмет, који се односио на планирање развоја грађевинског земљишта, био је чињенично и правно сложен, а поред тога Суд је узео у обзир и важност заштите еколошких интереса, као и важност овог случаја за италијанску судску праксу.¹⁷ Ако се у обзир узме природа правне ствари најчешће се као сложенији случајеви сматрају трговинске ствари.¹⁸ Суд је такође истакао да предмети везани за пореске прекшаје, као и привредне преступе могу бити прилично сложени што оправдава дуже трајање поступка.¹⁹ Веома често сложени предмети везани су за кривичну област, али и случајеви из грађанског права, у којима се обављају обимна вештачења или саслушавају бројни сведоци, могу бити веома сложени. Суд је истакао сло Тако на пример, у случају *V.A.M.* радило се о релативно сложеној ствари, јер је поступак укључивао развод брака, вршење родитељских права над дететом и издржавање детета. Поред тога, овај случај захтевао је посебну пажњу због чињенице да је подносиатеља представке била ХИВ позитивна.²⁰ У пракси Суда

наводи се да је случај пред домаћим судовима трајао 313 судећих дана, а током 40 судећих дана изношена је правна аргументација, те да се ради о најдужем суђењу у историји енглеског правосудног система. Комплексност овог случаја огледа се и у томе што документипти са суђења износе око 20.000 страница, такође, има око 40.000 страница документације, а 130 сведока саслушано је пред судом. Овај случај односио се на кампању вођену против компаније *McDonalds*. Случај *Neumeister v Austria*, (no. 1936/63, 27. август 1968. године), представља још један пример веома сложеног предмета у коме је судијама било потребно значајно време како би се упознали са 10.000 страница материјала из њега. Стога је Суд сматрао да је седмогодишњи притвор према подносиоцу представке био оправдан у наведеном случају.

¹⁷ *Katte Klitsche v. Italy*, no. 12539/86, пресуда од 27. октобра 1994. године (А 293-Б). Видети ставове 52-55 и 61-62.

¹⁸ А. Јакшић, *Европска конвенција о људским правима* (коментар), Правни факултет Београд, 2006, стр. 212

¹⁹ Ово је речено у случају *Wejrup v. Denmark*, no. 49126/99, одлука од 7. марта 2002. године. Такође, у случају *Makšimović v. Serbia*, no. 3103/05 одлука од 9. октобра 2007. године, у коме је представка као очигледно неоснована проглашена неприхватљивом, Суд је сматрао да је поступак за привредни преступ сложен, што у комбинацији са учешћем два окривљена у поступку и застојем у поступку због паралелног вођења кривичног предмета оправдава дуже трајање поступка.

²⁰ *V.A.M. v. Serbia*, no. 39177/05, пресуда од 13. марта 2007. године, ставови 104 и 106.

различити су параметри узимани приликом процене сложености случаја, али најчешће се радило о следећим показатељима:

- природа чињеница које се утврђују; На пример, у случају *Triggiani v. Italy*, (no. 13509/88, пресуда од 19. фебруара 1991. године) подносилац, банкарски службеник, оптужен је пред италијанским судом за превару, фалсификат и употребу фалсификованих докумената, због чега Суд у параграфу 17 пресуде констатује да се ради о сложеном случају, али овај критеријум процењује у вези са другим околностима случаја, налазећи повреду члана 6 став 1 Конвенције.
- велики број окривљених и сведока; На пример, у предмету *Angelucci v. Italy*, (no. 12666/87, пресуда од 19. фебруара 1992. године), Суд у параграфу 15 пресуде констатује да је наведени случај био сложен због великог броја оптужених, међутим, сматра да је због периода неактивности домаћег суда у наведеном случају ипак дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције.
- инострани елементи; Тако на пример, у случају *Manzoni v. Italy*, (no. 11804/85, пресуда од 19. фебруара 1991. године), Суд у параграфу 18 пресуде констатује да је околност прибављања дела судских списа из Холандије учинила наведени случај сложеним, али такође сматра да само та околност није довољна да се утврди да није дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције. Насупрот овом случају у случају *Wloch v. Poland*, (no. 27785/95 од 19. октобра 2000. године), Суд је сматрао да, иако је кривични поступак у вези са трговином деце трајао 6 година, не може се радити о повреди права на суђење у разумном року, јер се радило о доказима који су прибављани у три државе.
- здруживање других предмета уз предмет који се расправља; Суд у случају *Diana v. Italy*, (no. 11898/85, пресуда од 27. фебруара 1992. године) признаје да је наведени случај био сложен услед тога што су му здружена још два предмета (параграф 17 пресуде). Са друге стране, подношење три идентична тужбена захтева у оквиру једног предмета не може утицати на то да због тога Суд прихвати да се ради о сложеном предмету. Напротив, у случају да су подносиоци поднели одвојене тужбе поводом чињенично и правно исте ствари, домаћи суд би вероватно, у циљу исправног поступања, спојио те предмете у један јединствени предмет, јер би иначе био принуђен да саслушава исте сведоке и спроводи вештачење три пута.²¹

²¹ Видети: *Mikuljanac, Mališić and Šafar v. Serbia*, пресуда од 9. октобра 2007. године, став 40.

- интервенција у предмету; Суд узима у обзир ову околност у пресуди *Manieri v. Italy*, (бр. 12053/86 од 27. фебруара 1992. године, параграф 18).
- смрт једног од тужених у току поступка, што покреће питање наследника у парници; На пример у случају *Supuková v. Slovakia*, (но. 74963/01, дец. 6. фебруар 2007. године). домаћи суд спојио је још три предмета, а у поступку је било седам лица на туженој страни. Суд је узимајући у обзир све ове параметре проценио да је наведени случај био процесно сложен, а имајући у виду и поступање органа тужене државе, као и самог подносиоца представке, коначно закључио да представку треба одбацити као недопуштену.

Као што се може видети из наведених примера сложеност случаја проистиче не толико због питања која спадају у домен материјалног права, већ су најчешће то питања процесног карактера (спајање предмета, већи број тужених или тужилаца, сведока или интервенијената, смрт странке у току поступка, итд.). Понекад сложености предмета може допринети и специфична ситуација у којој се нашла нека држава. На пример, Суд је у случајевима против Немачке узимао у обзир посебну ситуацију због поновног уједињења да би оправдао дуже трајање поступка у оним случајевима у којима је требало донети одлуку о пензијским правима државних чиновника НДР.²² Са друге стране сложеност случаја није довољно оправдање за тужену државу, уколико је током вођења предмета долазило до дужих и учесталијих периода неактивности домаћих судских органа, за које држава није била у могућности да пружи одговарајуће оправдање. Другим речима, овај критеријум процењује се у контексту осталих мерила за оцену разумности дужине трајања поступка пред домаћим судовима. Тако на пример, у случају *EVT* Суд није прихватио аргумент да је сложености и дужни трајања поступка допринело то што је дужничка компанија подељена на четири мање компаније, јер то није сматрао оправдањем за једанаестогодишњи период неизвршавања правноснажне пресуде.²³ У сваком случају, допринос сложености фактичких и правних

²² Grabenwarter C., *Europäische Menschenrechtskonvention*, Verlag C.H. Beck, München, Manz'sche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, Wien 2003, p. 361. Видети *inter alia*, пресуду у предмету *Süssmann v. Germany*[GC], no. 20024/92 од 16. септембра 1996., Reports of Judgments and Decisions 1996-IV.

²³ *EVT Company v. Serbia*, no. 3102/05, пресуда од 21. јуна 2007. године, став 53.

питања у предмету дужини поступка пред домаћим судовима је фактичко питање које Суд цени од случаја до случаја. Тако на пример, шест година и три месеца трајања поступка пред домаћим судовима Суд није сматрао повредом права на суђење у разумном року, јер се радило о компликованом случају убиства и паралелном вођењу два поступка.²⁴ У наведеном случају радило се о веома компликованој истрази, јер се у току истраге за једно убиство открило још једно убиство које се десило у кратком временском интервалу на истом месту, а у вези са чим је био инволвиран већи број лица, међу којима и подносилац представке. Поред тога, два главна осумњичена међусобно су се стално оптуживала, а није било једноставно установити мотив за извршење ових кривичних дела. Због свега тога, а у интересу исправног поступања (*proper administration of justice*), Суд је сматрао да дужина кривичног поступка од шест година и три месеца не може бити сматрана неразумном дужином за поступање у једном тако компликованом случају. Међутим, ни сложеност предмета, ни чињеница да су у поступку инволвирани малолетници нису били довољни да Суд поступање домаћих судова у кривичном предмету који је трајао шеснаест година сматра као поступање у оквиру разумног рока.²⁵ Сложености случаја може допринети и сам подносилац својим бројним и обимним поднесцима, тако да један једноставни предмет може на тај начин прерасти у сложени случај.²⁶ Најзад, савремени технолошки напредак иако може служити убрзању поступка може утицати да поступак постане нарочито сложен, као што је то било са случајем *Rösslhuber*, где је потреба да се створи нови компјутерски програм прихваћена од стране Суда као разлог за дуже трајање поступка.²⁷

ПОНАШАЊЕ ПОДНОСИОЦА ПРЕДСТАВКЕ

У случајевима када се подносилац представке жали због дугог трајања поступка, уколико је он својим понашањем допринео његовом дужем трајању, то може знатно ослабити његов положај пред Судом, па

²⁴ *Boddaert v. Belgium*, no. 12919/87, пресуда од 12. октобра 1992. године.

²⁵ *Ferranteli and Santangelo v. Italy*, no. 19874/92, пресуда од 7. августа 1996. године.

²⁶ *Stoidis v. Greece*, no. 46 407/99, пресуда од 17. маја 2001. године, став 18.

²⁷ *Rösslhuber v. Austria*, no. 32869/96, пресуда од 28. новембра 2000. године, став 27.

Радило се о кривичном поступку вођеном против великог броја лица због малверзација приликом промета непокретности у коме се помиње огорман број података, што је довело до потребе стварања посебног компјутерског програма. Видети став 12 пресуде.

чак довести и до одбијања његовог захтева. Тако на пример у случају *Karra v. Greece*, у коме је Суд установио да није било повреде члана 6. став 1. Конвенције, Суд изводи следећи закључак: „Кад је реч о понашању странака у спору, Суд истиче да су оне једном тражиле одлагање поступка, а да је у два наврата подносилац представке каснила са захтевом за утврђивањем новог датума рочишта пред првостепеним судом у Атини; то кашњење је у основи општег кашњења од око четири године, за које се одговорност не може приписати држави“.²⁸ Слично је Суд у случају *Ciricosta and Viola v. Italy*, који се тичао повреде имовинских права подносиоца представке, а поводом њиховог отпуштања са посла, нашао да петнаест година колико траје наведени спор не представља повреду принципа о суђењу у разумном року, јер су подносиоци представке захтевали одлагање 17 рочишта, а у шест наврата нису се противили одлагањима које је предлагала супротна страна.²⁹ С обзиром на понашање подносилаца представки, у пракси Суда је било случајева да је Суд налазио да није долазило до повреде члана 6. став 1. Конвенције, јер је одуговлачење поступка било последица понашања подносиоца представке, који није присуствовао расправама.³⁰ Међутим, изостанак са само једног рочишта Суд није сматрао довољним оправдањем за тужену државу, уколико остали разлози за дуго трајање поступка леже на њеној страни.³¹ Са друге стране, Суд је као допринос подносиоца дужини поступка узео у обзир чињеницу да се подносиоци представке нису ниједном успротивили одлагању рочишта.³² У одлуци донетој по представи *Скочајић и Бијелић* против Србије, изостанак подносилаца са четири рочишта од тренутка ступања Конвенције на снагу у односу на Србију, праћен је са 13 неуспешних покушаја домаћег суда да подносиоцима представке уручи решење донето поводом њиховог изостанка са рочишта, као и поводом решења о одбачају жалбе против овог решења због неблаговремености, што је Суд оквалфиковао као изостанак сарадње са домаћим судовима.³³ Имајући у виду ову околност,

²⁸ *Karra v. Greece*, no. 4849/02, пресуда од 2. јуна 2006. године, став 20.

²⁹ *Ciricosta and Viola v. Italy*, no. 19753/92, пресуда од 4. децембра 2002., став 29.

³⁰ *Mangualde Pinto v. France*, no. 43491/98, пресуда од 9. априла 2002.

³¹ *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, пресуда од 17. јула 2007., став 84; *Samardžić i AD Plastika v. Serbia*, no. 28443/05, пресуда од 17. јула 2007., став 44.

³² *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, no. 49017, пресуда Великог већа од 17. децембра 2004., ст. 49.

³³ *Skočajić & Bijelić v. Serbia*, no. 9460/05, одлука од 18. септембра 2007.

као и бројне неосноване поднеске подносилаца представке, Суд је представку поднету поводом наводног кршења права на суђење у разумном року прогласио очигледно неоснованом. Насупрот томе, иако се подносилац није појавио нити на једном рочишту од момента када је тужена држава ратификовала Конвенцију Суд је нашао да није основан навод туженог да је подносилац превасходно одговоран за дуго трајање поступка. Наиме, иако је налог вишег суда био да се саслушају странке, а подносилац из здравствених разлога није долазио у суд, Суд је истакао да се, сходно члановима 262. и 263. Закона о парничном поступку, саслушању странака прибегава онда када релевантне чињенице није било могуће утврдити на други начин. Поред тога, пуномоћник подносиоца био је присутан на сваком рочишту, па није било процедуралних тешкоћа за прибављање других доказа или за читање исказа подносиоца који је дат 2002. године, тј. прибављања његове писане изјаве. Најзад, сходно члану 267. Закона о парничном поступку, на суду је да цени пропуст подносиоца да да изјаву током поступка. Због тога је Суд сматрао да немогућност саслушања подносиоца представка није битно утицала на укупну дужину трајања поступка, који је пред домаћим судом трајао више од 20 година.³⁴ Генерални став Суда према дилаторним тактикама којима могу прибегавати подносиоци представке најбоље одсликава следећи цитат: „Подносилац представке дужан да покаже марљивост у поштовању и извршавању процедуралних корака који су њему релевантни, да се уздржи од коришћења било каквих тактика одлагања, као и да искористи могућности које су му пружене домаћим правом за скраћивање поступка“.³⁵ Један од облика кроз који се може спроводити тактика одуговлачења су такође чести и неоправдани захтеви за изузеће судија. Тако на пример, у случају *Eckle*,³⁶ Суд је утврдио да су подносиоци представке господин и госпођа *Eckle* систематски захтевали изузеће судија, а што је тумачио као, илустративан пример политике намерне опструкције.³⁷ Исто тако као примери тактике одуговлачења поступка од стране подносиоца представке наводе се и

³⁴ *Popović v. Serbia*, no. 38350/04, пресуда од 20. новембра 2007. године, став 34.

³⁵ *Union Alimentaria Sanders S.A v. Spain*, no. 11681/85, пресуда од 7. јула 1989. године.

³⁶ *Eckle v. Germany*, no. 8130/78, пресуда од 15. јула 1982. године, Series A no. 51.

³⁷ *Ibid*, p. 36, para. 82. Исто тако у случају *Sürmeli v. Germany*[GC], no. 75529/01, пресуда од 8. јуна 2006. године, пара. 131, Суд истиче да је подносилац у четири наврата тражио изузеће судија, што је оцењено као допринос подносиоца представке дужини трајања предметног поступка. Такође, у случају *Ringelsen v.*

случајеви захтева за продужење рокова које му је суд одредио за поједине процесне радње, тражење додатног вештачења или истицање приговора на налаз и мишљење вештака, па чак, покретање дисциплинског поступка против вештака у случају незадовољства његовим вештачењем.³⁸ Такође, спровођење тактике одуговлачења могуће је остварити и сталним изношењем нових предлога за извођење доказа од стране подносиоца представке, што Суд констатује у случају *Punzelt v. Czech Republic*, као и променом одбране на главном претресу, изношењем нових чињеница које намерно нису поменуте током истраге, што је захтевало саслушање сведока који живи у иностранству и додатно продужење поступка.³⁹ Мада поменути поступак Суд није ставио на терет туженој држави, није ни подносиоца представке прогласио одговорним за њега, већ га је третирао као једну објективну околност, која је поседица права на одбрану.⁴⁰ Ипак, у вези са констатацијом из претходног пасуса важно је уочити разлику у положају подносилаца представки, у односу на суд, у грађанским стварима од кривичних предмета. Наиме, у грађанским предметима важи начело диспозиције због чега напредовање поступка зависи у потпуности од ефикасности самих странака у спору; ако ове привремено или трајно одустану од решавања спора пред судом, судови не могу да им самоиницијативно наметну наставак.⁴¹ Овај принцип важи и за извршни поступак. Поред тога, у парничним предметима Суд процењује и понашање противне стране.⁴² Међутим, и у случају када је подносилац у парници честим преиначењима тужбе допринео дужем трајању поступка, он не може бити окривљен за то, јер се, „користио предношћу извора које у домаћем праву има на располагању у одбрани својих интереса“.⁴³ У случају *Preto*

Austria (по. 2614/65, пресуда од 16. јула 1971. Серија А 13, став 110) Суд је сматрао да су небројени захтеви и жалбе поднете од стране подносиоца представке, у којима је захтевао изузеће судија и одређивање другог надлежног суда, у комбинацији са сложеношћу случаја, допринели дугом трајању поступка на одлучујући начин, због чега је нашао да није дошло до повреде члана 6. став 1 Конвенције.

³⁸ Ови примери наводе се у случају *Sürmeli v. Germany*[GC], по. 75529/01, пресуда од 8. јуна 2006. године, став 131.

³⁹ *Punzelt v. Czech Republic*, по. 31315/96, пресуда од 25. априла 2000., став 95.

⁴⁰ *Barfuss v. Czech Republic*, по.35848/97, пресуда од 31. јула 2000., став 81.

⁴¹ *Karra v. Greece*, по. 4849/02, пресуда од 2. јуна 2006., став 20.

⁴² *Zielinski v. Poland*, по. 38497/02, пресуда од 15. фебруара 2005.

⁴³ *Sokolov v. Russia*, по. 3734/02, пресуда од 22. септембра 2005., став 38.

Суд такође подвлачи принцип по коме подносилац представке не може бити одговоран за прекорачење рока који се сматра разумним, само због тога што је употребио сва процесна средства или користио све рокове који му стоје на располагању.⁴⁴ У кривичним стварима ситуација је донекле другачија, јер се од подносиоца представке не може очекивати да сарађује активно са судом у убрзању поступка који може довести до његове осуде. Због тога пропуст подносиоца да допринесе убрзању поступка у кривичним стварима нема одлучујући значај, приликом процене разумности дужине трајања поступака.⁴⁵ Међутим, подносилац представке који је у бекству због вођења кривичног поступка против њега, не може се касније позивати на дужину поступка у периоду када је био изван домашаја органа гоњења. Ако подносилац представке пропусти да искористи неки процесни рок или предузме неку радњу у поступку због чега наступи преклузија, Суд ће ту околност ценити као допринос подносиоца представке наступању повреде права на суђење у разумном року. Наравно, тај допринос може бити занемарљив, као у случају *Beaumont v. France*, када се тај допринос огледао у продужењу поступка за девет месеци у ситуацији када је он укупно трајао преко осам година.⁴⁶ Наведени случај је истовремено и пример за ситуацију у којој је подносилац представке допринео трајању поступка подношењем случаја погрешном суду. Међутим, Суд је нашао да у конкретним околностима то не може бити разлог да тужена држава буде ослобођена одговорности за дуго трајање поступка.⁴⁷

Исто тако, уколико је подносилац представке тражио убрзање поступка, то је околност која му иде у корист, док пропуст да то учини, по правилу није ни битан, посебно ако држава не покаже да постоји

⁴⁴ *Pretto and Others v. Italy*, no. 7984/77, пресуда од 8. децембра 1983. Series A, no. 71, став 34.

⁴⁵ Видети примера ради случај *Deumeland v. Germany*, no. 9384/81, пресуда од 29. маја 1986, Series A, No. 100.

⁴⁶ *Beaumont v. France*, no. 15287/89, пресуда од 24. новембра 1994, Series A, no. 296-B.

⁴⁷ *Beaumont v. France*, no. 15287/89, пресуда од 24. новембра 1994, Series A, no. 296-B, став 33. У случају *Guzicka v. Poland* (no. 55383/00, пресуда од 13. јула 2004. године) Суд је сматрао да подношење тужбе погрешном суду не може бити оправдање за државу, поготово ако је та грешка могла да се установи у релативно кратком року, а у наведеном случају протекле су готово три године од подношења тужбе до оглашавања суда ненадлежним. Видети ставове 5, 6. и 28. наведене пресуде.

икаква реална могућност за убрзање поступка.⁴⁸ Постоје неке објективне околности за које не може бити одговорна тужена држава, уколико је учинила све да се омогући напредак у поступку. Тако на пример, држава није одговорна, за одлагање настало услед непојављивања сведока,⁴⁹ хоспитализације подносиоца представке,⁵⁰ одуговлачење услед безуспешног покушаја да се вансудски реши спор,⁵¹ одуговлачења насталог услед штрајка глађу и самоповређивања подносиоца представке,⁵² или тешкоћа у вођењу поступка проузрокованих штрајком адвокатске коморе, која, иако основана по правилима јавног права, представља независно стуковно удружење,⁵³ итд. Међутим, у случајевима у којима су подносилац представке или неки други учесник у поступку допринели дужем трајању поступка, дужност је суда да реагује на дилаторне тактике подносиоца и осталих учесника у поступку, јер у случају када домаћи суд није користио сва средства која му национално право пружа у циљу дисциплиновања учесника у поступку, међу које спада и подносилац представке, одговорност за то биће на страни тужене државе.⁵⁴ Са друге стране, Суд је сматрао да би подносиоци представке требало да буду одговорни за одуговлачење поступка проузроковано од стране њихових пуномоћника.⁵⁵ Такође, у случајевима када подносилац има пуномоћника, свако његово директно обраћање суду, мимо пуномоћника, било у писаној форми, било путем

⁴⁸ *Horvat v. Croatia*, no. 51585/99, пресуда од 26. јула 2001., (ЕCHR 2001-VIII), ст. 57.

⁴⁹ *Salapa v. Poland*, no. 35489/97, пресуда од 19. децембра 2002., ст. 86. Наравно, у таквим ситуацијама треба оценити да ли је домаћи суд предузео све мере које му стоје на располагању у домаћем законодавству (на пример, уредно позивање, новчано кажњавање сведока који је уредно позван, али се није одазвао позиву да сведочи итд.), у циљу обезбеђивања присуства сведока.

⁵⁰ *Lavents v. Latvia*, no. 58442/00, пресуда од 28. новембра 2002., ст. 100.

⁵¹ *Trevisan v. Italy*, no. 13688/88, пресуда од 26. фебруара 1993., ст. 18.

⁵² *Jablonski v. Poland*, no. 33492, пресуда од 21. децембра 2000., ст. 104.

⁵³ *Pafitis and Others v. Greece*, no. 20323/92, пресуда од 20. фебруара 1998., ст. 96.

⁵⁴ *Videti Sokolov v. Russia*, no. 3734/02, пресуда од 22. септембра 2005., ст. 40 и *Kuśmierek v. Poland*, no. 10675/02, 21. септембар 2004., ст. 65.

⁵⁵ *Capuano v. Italy*, no. 7/1986/105/103, пресуда од 25. јуна 1987., Серија А, том 119, стр. 12, ст. 28. Исто у случају *Cardarelli v. Italy*, no. 12148/86, пресуда од 27. фебруара 1992., у ст. 17. наводи се да тужена држава не може бити одговорна за то што је адвокат подносиоца представке чекао два месеца да предложи наставак поступка након смрти једног од његових учесника или што му је три године и осам месеци требало да обавести суд о смрти свог клијента.

телефона, Суд узима као допринос подносиоца дужем трајању поступка.⁵⁶ Најзад, треба истаћи да постоје ситуације у којима и сам подносилац представке има користи од тога што је поступак одуговлачен.⁵⁷ Принцип *compensatio lucri cum damno*, могао би да важи у грађанским предметима када се спор води око малог новчаног износа, а подносилац је изгубио случај, док би у кривичним предметима овај принцип могао да важи у случајевима у којима подносилац већ служи казну затвора по једној од пресуда, као и када је дужина поступка питање секундарног карактера, које је узето у обзир приликом изрицања пресуде. У таквим случајевима вредело би размислити о примени додатног критеријума за прихватљивост представке који је установљен чланом 12. Протокола 14 и који допуњује став 3, члана 35. Конвенције, а своди се на могућност Суда да представку прогласи неприхватљивом, када оцени да подносилац није претрпео знатнији губитак или штету.⁵⁸

ПОНАШАЊЕ СУДСКИХ И АДМИНИСТРАТИВНИХ ОРГАНА ТУЖЕНЕ ДРЖАВЕ

Као основни принцип у процени понашања судских и административних органа тужене државе Суд је установио правило да: „само она одуговлачења за која је држава одговорна могу да оправдају закључак да је прекорачен разуман рок.”⁵⁹ Такође, у својој пракси, Суд је истакао да сматра да је обавеза државе да предузме адекватне мере у најкраћем могућем року, како би избегла ситуацију са дугорочним нагомилавањем предмета, те да хронична пренатрпаност и заостаци са предметима нису ваљано објашњење за прекомерно одлагање поступка.⁶⁰ Међутим, Суд је такође указао да у случају да ипак дође до дугорочне затрпаности судова узеће се у обзир и политичке и друштвене околности које су постојале у тренутку одвијања случаја у датој држави.⁶¹ Исто тако, у случају *Union Alimentaria Sanders S. A. v. Spain*

⁵⁶ *Süirmeli v. Germany*[GC], no. 75529/01, пресуда од 8. јуна 2006., пара. 131.

⁵⁷ Ово је Суд изричито истакао у случају *King v. United Kingdom*, no. 13881/02, пресуда од 16. новембра 2004., став 39.

⁵⁸ Видети: *Tulkens F.*, *Ibid*, p. 340.

⁵⁹ *Napijalo v. Croatia*, no. 66485/01, пресуда од 13. новембра 2003., став 6. Исто – *Proszak v. Poland*, no. 25086/94, пресуда од 6. децембра 1997, Збирка пресуда и одлука 1997-VIII, стр. 2774, став 40.

⁶⁰ *Probstmeier v. Germany*, no. 20950/92, пресуда од 1. јула 1997. године, став 64.

⁶¹ *Milasi v Italy*, no. 10527/83, пресуда од 25. јуна 1987, ст. 19.

Суд је поздравио предузете кораке Шпаније ка демократизацији и истакао је да је, „ратификујући Конвенцију, Шпанија преузела обавезу организације свог система судства на такав начин да се обезбеди поштовање члана 6. став 1.”⁶² Овај случај одиграо се 1989. године, што значи десет година након ратификације Конвенције од стране Шпаније. Ипак, по том питању основни принцип је да затрпаност судова предметима не може бити оправдани разлог за прекорачење принципа о суђењу у разумном року.⁶³ Држава би у таквим ситуацијама против те врсте проблема требало да се бори именовањем додатног броја судија и административног особља. Међутим, у случају *Buchholz против Немачке*,⁶⁴ хитно поступање домаћег суда у ситуацији преоптерећености другостепених судова, комбиновано са понашањем подносиоца представке, доводи до закључка да не постоји кршење члана 6. став 1. Конвенције. Наиме, укупна дужина трајања поступка пред више судских инстанци износила је 4 године 9 месеци и 16 дана. Због оптерећености другостепеног суда предметима из радних спорова повећан је број судија, извршена је реорганизација посла унутар предметног хамбуршког суда, а немачки парламент је 1979. године усвојио закон којим је извршена реформа правосудног система у материји радних спорова. Суд је поводом наведених мера оценио да је: „Влада била у потпуности свесна своје одговорности у тој ствари“. Са друге стране, Суд је оценио да је дуже трајање поступка било резултат извесних питања која је покренуо сам подносилац, у погледу чега мора сносити последице. У поступању у конкретним предметима домаћи суд се мора руководити принципом исправног поступања (*proper administration of justice*). То значи да када се суд одлучи да одложи претрес за то морају постојати ваљани разлози. Исто се односи на одлуку у погледу појединих доказних предлога, било да се они усвоје, било да се одбију, јер то може имати утицаја на поступање суда у разумном року. Такође, у случају када је суд одлучио да споји више предмета, што свакако утиче на продужење поступка, то се неће

⁶² *Union Alimentaria Sanders S. A. v. Spain*, no. 11681/85, пресуда од 7. јула 1989, став 38.

⁶³ Видети случај: *Hentrich v. France*, no. 13616/88, пресуда од 22. септембра 1994, Серија А, No. 296-А ; став 61. У *Bottazzi v. Italy*, no. 34884/97, пресуда од 28. јула 1999. године, Суд учесталост повреде члана 6, став 1. Конвенције, услед затрпаности италијанског правосудног система предметима, квалификује као систематско кршење људских права несагласно са Конвенцијом.

⁶⁴ *Buchholz v. Germany*, no. 7759/77, пресуда од 6. маја 1981, ст. 61, 63.

сматрати неразумним или арбитрерним поступањем, ако је домаћи суд исправно поступио приликом доношења такве одлуке.⁶⁵ Посебно се цени ситуација када је један предмет прошао више судских инстанци, што је свакако утицало на његово дуже трајање. Тако на пример, у случају *Kuibishev против Бугарске*⁶⁶ Суд је заузео став да укупан период од четири године и три месеца није неразумно дуг у смислу става 1. члана 6. Конвенције, будући да је поступак у том периоду прошао кроз четири стадијума. Случај *Krasuski против Пољске* је још један пример исте ситуације где поступак пролази кроз четири инстанце и за све то време судови одржавају рочишта у редовним интервалима, што доводи до закључка да не постоји повреда става 1. члана 6. Конвенције.⁶⁷ Када се ради о инстанционом суђењу наводи се формула 3+2+1 за процену разумности рока поступања националних судова.⁶⁸ Ова формула практично значи, да ако се не ради о нарочитој сложености правних и фактичких питања пред домаћим судовима, сматра се да првостепени суд треба да донесе одлуку најкасније у року од три године од почетка суђења, за другостепени суд тај рок износи две године од доставе предмета, а за суд трећег степена важи правило да одлуку треба да достави странкама у року од годину дана од пријема предмета. Наравно, ове бројке су оријентационог карактера, па су дозвољена мања одступања. Како се ова формула примењује у пракси може се видети на примеру одлуке у случају *Supuková*, где је поступак за поништај тестаментa пред првостепеним судом трајао 3 године и 11 месеци.⁶⁹ Дужина поступка пред другостепеним судом износила је 1 годину и 7 месеци, а Врховном суду Словачке требало је 11 месеци да одлучи о ревизији. Европски суд је сматрао да укупна дужина трајања поступка (6 година и 5 месеци) задовољава захтеве из члана 6. став 1. Конвенције, па је нашао да се радило о очигледно неоснованој представци, због чега је донео одлуку да је одбаци у смислу члана 35. ставови 3. и 4. Конвенције.

⁶⁵ *Ewing v. the United Kingdom*, no. 11224/84, Одлука Комисије, 56 DR 71.

⁶⁶ *Kuibishev v. Bulgaria*, no. 39271/98, пресуда од 30. септембра 2004.

⁶⁷ *Krasuski v. Poland*, no. 61444/00, пресуда од 14. јуна 2005. слично је суд у предмету *Posedel Jelinović v. Croatia*, no. 35915/02, пресуда од 3. новембра 2005., сматрао да поступак који је трајао 5 година и 8 месеци и који је прошао кроз три судске инстанце задовољава захтеве суђења у разумном року.

⁶⁸ В. Димитријевић, Д. Поповић, Т. Папић, В. Петровић, *Међународно право људских права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006, стр. 198

⁶⁹ *Supuková v. Slovakia*, no. 74963/01, одлука фебруар 2007.

Међутим, Суд је мишљења да одуговлачење узроковано углавном сукцесивним враћањима предмета на поновљени поступак, након укидања одлуке нижестепених судова, представља разлог који се може приписати властима тужене државе.⁷⁰ Штавише, укидање пресуда се спроводи најчешће услед грешака почињених од стране нижестепених судова и може да укаже на неефикасност правила процедуре и правосудног система тужене државе.⁷¹ У том смислу Суд је у случају *Вернило против Француске* констатовао да: „има у виду тешкоће које у неким случајевима продужавају судске поступке пред домаћим судовима и које су последице различитих узрока.“⁷² Ипак, основна је дужност суда да обезбеди да сви учесници у поступку поступају на такав начин да се избегне непотребно одуговлачење и да се предузимају оне радње у поступку које имају за циљ да се поступак спроведе експедитивно. Тако на пример, уколико вештак држи предуго један предмет ради вештачења, суд би требало да га упозори да предмет буде враћен у року који му је одређен наредбом о поверавању предмета вештачења, а уколико вештак сматра да је због сложености предмета рок за давање налаза и мишљења неопходно продужити, потребно је да то затражи од суда. У противном, суд би требало да се користи процесним овлашћењем да казни вештака, јер ће држава бити та која сноси одговорност за непоступање у оквиру разумног рока.⁷³ Међутим, у случају када подносилац представке захтева додатна вештачења, на суду је да процењује како ће водити поступак и да ли ће допустити да се увек спроведе вештачење када је то у поступку захтевано. Тако на пример, у случају *Шундов*,⁷⁴ подносилац

⁷⁰ *Božić v. Croatia*, no. 22457/02, пресуда од 29. јуна 2006., став 39.

⁷¹ *Samardžić i AD Plastika v. Serbia*, no. 28443/05, пресуда од 17. јула 2007., став 45; *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, пресуда од 17. јула 2007. ст. 80, 85.

⁷² *Vernillo v. France*, no. 11889/85, пресуда од 20. фебруара 1991, par. 38.

⁷³ На пример о томе говори пресуда у предмету *Baggetta v. Italy*, no. 10256/83, пресуда од 26. јуна 1987, Серија А, no. 119-В, ст. 33, када Суд истиче да постоји повреда права на суђење у разумном року у случају да домаћи суд пропусти да одреди вештаку рок за достављање налаза и мишљења, те ако није предузео све мере да вештак достави свој налаз и мишљење у року који му је одређен. Исто тако, у случају *Zimmerman and Steiner v. Switzerland*, no. 8737/79, пресуда од 13. јула 1983., Серија А, no. 66, став 19, говори о одговорности државе због дужине трајања вештачења.

⁷⁴ *Šundov v. Croatia*, no. 13876/03, пресуда од 13. априла 2005. У наведеном случају радило се о радном спору у вези са отказом који је добијен 1991. године. Судски спор покренут је у децембру 1995. године и у тренутку доношења одлуке Суда био је у току поступак по ревизији. Иако, је за поједине периоде утврђена подељена

представке је чак седам пута током првостепеног поступка тражио додатна вештачења, а суд на коме лежи овлашћење да одлучи које ће доказе извести увек је предлог за додатним вештачењем усвајао. То је у наведеном предмету пролонгирало поступак у периоду између септембра 1997. године и новембра 2001. године, па је Суд констатовао да се ради о периоду за који постоји подељена одговорност подносиоца представке и тужене државе.⁷⁵ Овлашћења које му даје домаће право суд требало да користи и у односу на друге учеснике поступка. Тако на пример, у кривичном предмету, у случају да један од окривљених одуговлачи поступак, надлежни домаћи орган би требало да раздвоји поступак, ако је то могуће, како други окривљени не би постао жртва тог одуговлачења. Исто тако, држава ће бити сматрана одговорном због честе промене судских већа, што доводи до одуговлачења поступка услед потребе да се нови судија упозна са предметом.⁷⁶ Са друге стране држава може истицати да су постојале објективне околности које су допринеле дужем трајању поступка, а једна од тих околности може бити и извођење и прибављање доказа путем међународне правне помоћи, што Суд не мора увек прихватити као ваљано образложење за дуже трајање поступка.⁷⁷ У пресуди *Uljar and others v. Croatia*, донетој поводом поступка који је пред две судске инстанце трајао више од осам година, Влада Хрватске истакла је да се радило о чињенично и правно сложеном случају, у коме је предлагано саслушање великог броја сведока и захтевано изузеће судије. Ипак, Суд је сматрао да је одуговлачење поступка у наведеном случају претежно проузроковано због пропуста првостепеног суда да ефективно контролише поступак. Европски суд у овом предмету указује на то да је домаћи суд тај који треба да одлучи о томе како се одвија поступак, посебно који ће се докази извести и како ће се ценити пропусти странака. Суд је такође уочио да је постојао период неактивности домаћег суда од 1 године и пет месеци, за који

одговорност тужене државе и подносиоца представке (видети следећу фусноту), Суд је установио да је било периода неактивности домаћег суда за које тужена држава није могла пружити ваљано образложење због чега је утврдио постојање повреде члана 6. став 1. Конвенције, досудивши по основу нематеријалне штете 1800 еура подносиоцу представке.

⁷⁵ *Šundov v. Croatia, Ibid*, став 30.

⁷⁶ *Lechner and Hess v. Austria*, no. 9361/81, пресуда од 23. априла 1987., Серија А, no. 118, ст. 58

⁷⁷ *Manzoni v. Italy*, no. 11804/85, пресуда од 19. фебруара 1991., ст. 18.

тужена држава није могла да пружи одговарајуће објашњење, због чега је нашао да је дошло до повреде члана 6. став 1. Конвенције.⁷⁸ Правило да је суд тај који ефективно контролише одвијање поступка Европски суд је у пресуди *Zielinski v. Poland* изразио на следећи начин у вези са начелом страначке диспозиције: „Суд подсећа да начело по коме се странкама у спору препушта иницијатива не ослобађа судије од обавезе да обезбеде захтеве члана 6 у погледу разумног рока и сматра да је суд морао да предузме неопходне мере да би дисциплиновао подносиоца представке и водио рачуна да овај приложи своје примедбе у одговарајућем року.“⁷⁹ Међутим, чињеница да домаћи суд није поштовао законске рокове не мора сама по себи да буде несагласна са Конвенцијом. Тако, Суд је био благонаклон према Грчкој у случају *Stoidis*, с обзиром да је грчким Законом бр. 1545/1985, који се примењивао у конкретном случају, прописан рок од 15 дана за заказивање расправе у радном спору након подношења тужбе. У конкретном случају тужба је поднета 23. марта 1993. године, а суд је расправу заказао тек 6. октобра 1993. године пресуде. Слично се може приметити и за непоштовање рока од месец дана за израду пресуде у радном спору.⁸⁰

ЗНАЧАЈ ПИТАЊА КОЈЕ СЕ РАСПРАВЉА ПРЕД СУДОМ ЗА ПОДНОСИОЦА ПРЕДСТАВКЕ

Овде се у суштини ради о интересу подносиоца представке у предметном поступку тј. шта подносилац може да добије или изгуби у конкретном случају. Ово питање различито се процењује у зависности од тога да ли се ради о кривичном или грађанском поступку. У кривичном поступку захтев за поштовање разумног рока повезан је са поштовањем члана 5. став 3. Конвенције, који прописује да „свако ко је ухапшен или лишен слободе сходно одредбама става 1ц овог члана биће без одлагања изведен пред судију или друго лице законом одређено да обавља судске функције и имаће право да му се суди у разумном року или да буде пуштен на слободу до суђења.“ Ова повезаност огледа се у томе што уколико дође до непотребног продужења судског поступка,

⁷⁸ *Uljar and Others v. Croatia*, no. 32668/02, пресуда од 8. марта 2007., ст. 36, 37.

⁷⁹ *Zielinski v. Poland*, no. 38497/02, пресуда од 15. фебруара 2005., ст. 24.

⁸⁰ *Stoidis v. Greece*, no. 46 407/99, пресуда од 17. маја 2001., ст. 8, 9. Видети: *G. v. Italy*, no. 276/91, пресуда од 27. фебруара 1992., ст. 17 (Series A 228F).

притвор пре суђења може бити незаконит, јер се не може сматрати да је притвор у складу са чланом 5 став 3, ако време његовог трајања није више разумно.⁸¹ Тако на пример у случају *Jablonski*, Суд је нашао да иако је понашање подносиоца представке (штрајк глађу и самоповређивање) допринело продужетку поступка, оно није оправдало дужину трајања поступка од пет година, због чега је Суд сматрао да је дошло до кршења како члана 5, тако и члана 6 Конвенције.⁸² Одлука о притвору базира се на основаној сумњи да је неко лице починило кривично дело, а основана сумња се мора заснивати на објективним и проверљивим чињеницама које су релевантне. Поред тога морају постојати и објективно засновани разлози за лишење слободе, као на пример, страх да окривљени може побећи или утицати на сведоке или друге окривљене, да може сакрити доказе итд, који морају бити довољни да би се притвор могао одредити или продужити. Веома је важно да се суд приликом одлучивања о одређивању или продужавању притвора увери да ли постоји блажа мера, мање строжа од притвора (на пример, давање јемства), а којом би се постигла иста сврха као и притвором, што је свакако у складу са начелом пропорционалности. Држави се наравно, оставља *margin of appreciation*, али та слобода одлучивања не сме бити *contra legem* и противна сврси притвора, као мере за обезбеђивања присуства окривљеног у поступку, а не ретрибутивне мере према окривљеном. Уз све то неопходно је да држава докаже да се у конкретном случају поступало са посебном пажњом. Када су ови услови поштовани, као на пример у случају *Wawrzelski*,⁸³ Суд може прогласити представку неприхватљивом, дајући следеће образложење: „Суд закључује да основи наведени од стране домаћег суда за притвор пре суђења према подносиоцу представке испуњавају захтев ‘релевантности’ и ‘довољности’. Даље се закључује да домаћи органи не могу бити критиковани за пропуст да нису са ‘посебном пажњом’ поступали у случају подносиоца представке.“ У конкретном случају цењена је тежина дела за које је окривљени оптужен (више тешких крађа), постојање заједничког плана да са другим лицима учини наведена кривична дела, као и чињеница да се радило о рецидивисти.

⁸¹ Mole N. and Harby C., A guide to the implementation of Article 6 of the ECHR, *Human rights handbooks*, No. 3, Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001, p. 26.

⁸² *Jablonski v. Poland*, no. 33492, пресуда од 21. децембра 2000.

⁸³ *Wawrzelski v. Poland*, одлука 33444/02 од 20. фебруара 2007.

Поред тога постојала је јака сумња да је окривљени починио кривична дела за која је оптужен. Цењено је и раније понашање окривљеног, који се није враћао у установу у којој се налазио, онда када је привремено пуштан на слободу. Са друге стране, притвор је редовно преиспитиван, а имала се у виду и комплексност случаја, тако да је поступано са „посебном пажњом”. Због тога, морале су се у обзир узети све побројане околности, јер ниједна од њих, узета појединачно, није била одлучујућа за продужење притвора (на пример чињеница да се радило о рецедивисти или то што је још требало саслушати сведоке и жртве). У парничним стварима могуће је издвојити више врста спорова код којих се захтева посебна експедитивност власти. То су на пример случајеви који су од велике важности за подносиоца представке, или се ради о поступку чијим би одуговлачењем могла за подносиоца да настане ненадокнадива штета или се ради о таквој природи поступка код које се захтева брже поступање од уобичајеног. Такви су на пример случајеви старатељства над децом који се морају решавати брзо, што важи за све случајеве из области породичних односа, у којима Суд не може прихватити одлагање рочишта за шест месеци.⁸⁴ Обавеза брзог и пажљивог поступања у оваквим предметима, појачана је уколико и право тужене државе истиче потребу хитности у поступању.⁸⁵ Хитност у поступању захтева се и у случајевима издржавања.⁸⁶ У предметима који се тичу грађанског статуса, потребно је обратити посебну пажњу с обзиром на могуће последице које дужина поступка може имати, пре свега у погледу уживања права на породични живот.⁸⁷ У том погледу нарочита пажња од судова очекује су у поступцима у којима се одлучује о пословној способности на основу оцене менталног здравља.⁸⁸ У радним споровима, „запослени који сматра да је неправедно суспендован има важан лични интерес да одмах добије судску одлуку о

⁸⁴ *Hokkanen v. Finland*, no. 19823/92, Серија А, бр. 299-А, 23. септембар 1994 (1995); *Olsson v. Sweden* (Judgment No. 2), no. 13441/87, пресуда од 27. новембра 1992., серија А, no. 179, ст. 72.

⁸⁵ *Jevremović v. Serbia*, no. 3150/05, пресуда од 17. јула 2007., ст. 81.

⁸⁶ *Ibid*, ст. 85, 135.

⁸⁷ *Laino protiv Italije* [GC], no. 335158/96, пресуда од 18. фебруара 1999, ст. 18, ECHR 1999-1.

⁸⁸ Видети на пример *Matter v. Slovakia*, no. 31534/96, пресуда од 5. јула 1999. У овом случају подносилац је као лице код кога је утврђена параноидна психоза у потпуности лишен пословне способности 1983. године. Он је поступак за враћање пословне способности покренуо 1987. године и тај поступак је у тренутку када је

законитости такве мере.”⁸⁹ Због тога је Суд у случају *Obermeier* сматрао да поступак који траје девет година, без обзира на његову релативну сложеност и чињеницу да се водио пред управним и судским органима, не задовољава критеријуме потребне за суђење у разумном року. Насупрот томе, Суд је у радном спору вођеном у случају *Stoidis*, који је вођен пред три судске инстанце и трајао укупно 6 година и један месец, нашао да се наведени поступак не може сматрати неразумно дугим.⁹⁰ У сваком случају, у радним споровима се очекује посебна марљивост од суда, а то укључује и спрове у вези са пензијом.⁹¹ Поред околности које се односе на природу спора и околности везане за личност подносиоца представке могу утицати на значај брзог поступања. Тако на пример, старост странке која тражи признавање неког права може утицати на то да суд спроведе поступак и одлуку донесе хитно.⁹² У такве околности нарочито се убрајају случајеви у којима је странка заражена ХИВ вирусом. У оваквим случајевима Суд је истакао: „Надлежне управне и судске власти имале су позитивну обавезу по члану 6. став 1. да поступе изузетно брзо, као што то захтева судска пракса у споровима ове врсте.“⁹³ Под таквим околностима и поступак који траје само две године може се сматрати неразумно дугим.⁹⁴ Друга пресуда донета против Србије у случају *В.А.М* захтевала је посебну пажњу не само због тога што се радило о спору око старатељства над дететом, него и због тога што је подносилац представке ХИВ позитивна. Међутим, поступак пред

Суд одлучивао о представци још увек трајао. Без обзира што се ради о несумњиво сложеном поступку у коме је Суд морао да прибавља експертска мишљења (став 55 пресуде) и у коме и сам подносилац представке није био спреман на сарадњу са надлежним органима тужене државе, Суд је нашао да дужина овог поступка не може да се сматра разумном.

⁸⁹ *Obermeier v. Austria*, no. 11761/85, пресуда од 28. јуна 1990., ст. 72.

⁹⁰ *Stoidis v. Greece*, no. 46 407/99, пресуда од 17. маја 2001.

⁹¹ Видети на пример *Borgese v. Italy*, no. 12870/87, пресуда од 26. фебруара 1992. Серија А: Judgments and Decisions, Vol. 228, ст. 17.

⁹² У случају *Jablonska v. Poland*, no. 60225/00, пресуда од 9. марта 2004. године, у поступку у коме је подносилац представке тражила признавање имовинских права повређених мерама национализације имовине њених родитеља, Суд је истако дужност домаћег суда да хитно поступа, јер је у тренутку покретња поступка подносилац имала 71 годину. Видети став 43.

⁹³ *A. and Others v. Denmark*, no. 20826/92, пресуда од 8. фебруара 1996., ст. 78.

⁹⁴ *X. v. France*, 23. март 1991, ст. 47-49, *Ibid*; *H. v. U.K.*, пресуда од 31. марта 1992., Серија А, no. 289-В.

првостепеним судом траје пуних осам година (две године и 11 месеци спада у опсег испитивања Суда), због чега је Суд, поред осталих повреда утврдио и постојање повреде члана 6. став 1. Конвенције.⁹⁵ Суд на посебан значај овог поступка за подносиоца представке указује и на следећи начин: „...Питања обухваћена тим поступком очигледно су била од посебног значаја како за подносиоца представке, тако и за њено дете и зато су домаће власти морале да им посвете посебну пажњу. „...Подносиоца представке је сама ХИВ позитивна, што је чињеница која је у најмању руку била позната Центру за социјални рад (који је и сам државна установа укључена у поступак) и то је захтевало посебну пажњу.”⁹⁶ Иначе, у наведеном случају је и сам Европски суд поступао са нарочитом хитношћу. Тако на пример, представка је поднета 28. октобра 2005. године, а држави на одговор достављена већ 1. марта 2006. године. Држава је своја прва запажања у предмету морала да поднесе у краћем року него обично тј. до 12. априла 2006. године. Најзад, Суд је пресуду објавио у року од годину дана од достављања представке туженој држави тј. 13. марта 2007. године. Посебна ревност од суда захтева се и у споровима у којима је подносилац представке тражио накнаду штете у случају тешких повреда задобијених у саобраћајној несрећи.⁹⁷ Поред тога, у пракси Суда приоритет су имали и случајеви тражења накнаде због нарушавања здравља у вези са несавесним обављањем лекарске праксе,⁹⁸ као и захтевање накнаде штете од државе настале услед насиља припадника полиције.⁹⁹ Суд је већу ревност од националних органа у случајевима накнаде штете захтевао нарочито у оним ситуацијама у којима би утицај растуће инфлације у контексту дужине поступка могао да има негативни ефекат на износ који се тражи на име накнаде.¹⁰⁰ У вези са питањем значаја који за подносиоца представке има дужина поступка, Суд понекад узима у обзир и друга заштићена права која могу бити доведена у питање због неоправдане дужине поступка. Тако на пример у случају *Strategies and*

⁹⁵ *V.A.M. v. Serbia*, no. 39177/05, пресуда од 13. март 2007., ст. 101.

⁹⁶ *Ibid*, ст. 105 и 106.

⁹⁷ *Silva Pontes v. Portugal*, no. 14940/89, пресуда од 23. марта 1994., ст. 39; *Poje v. Croatia*, no. 29159/03, пресуда од 9. марта 2006. године, ставови 26 и 27.

⁹⁸ *Marchenko v. Russia*, no. 29510/04, пресуда од 5. октобра 2006., ст. 40.

⁹⁹ *Caloc v. France*, no. 33951/96 пресуда од 20. јуна 2000., ст. 120; *Krastanov v. Bulgaria*, no. 50222/99, пресуда од 30. септембра 2004., ст. 70.

¹⁰⁰ *Podbielski v. Poland*, no. 27916/95, пресуда од 30. октобра 1998., ст. 35.

Communications and Dumoulin v. Belgium,¹⁰¹ Суд је поводом дужине кривичне истраге над директором фирме специјализоване за организовање изборних кампања, укључујући и задржавање и финансијску контролу књиговодствене документације од стране надлежних органа власти, сматрао да је нанета штета и пословним интересима подносилаца представке, што је узето у обзир приликом досуђивања правичне накнаде.

¹⁰¹ *Strategies and Communications and Dumoulin v. Belgium*, no. 37370/97, пресуда од 15. јула 2002., став 62.